

Koroğlu

Üzeyir Hacıbəyovun irsinə həsr olunmuş HAJİBEYOV.com saytı.

© 2001 Azerbaijan International

Vebmaster: Arzu Ağayeva

Hacıbəyovun musiqi sahəsində əldə etdiyi uğurun ən yüksək zirvəsi “Koroğlu” operası hesab edilir. Bu opera 1938-ci ildə Moskvada “Azərbaycan Mədəniyyətinin Onilliyi” tədbirində işıq üzü gördü.

Həmin çıxış zamanı tamaşaçılar arasında Stalinin özü də var idi. Çıxışdan sonra o və Kommunist Partiyasının yüksək vəzifəli bəzi rəsmi şəxsləri musiqiçiləri əhatəyə aldı. Onlardan biri bəstəkarı tərifləyərək dedi: “Gərək siz daha iki belə opera yazasınız.” Bu zaman Stalin gözlənilmədən möhkəm səslə “Xeyr!” dedi.

Stalinin bu sözü Hacıbəyovu çaşdırdı. Əsasən də çıxış çox gözəl keçdiyinə görə Stalinin belə bir söz deməsi tam gözlənilməz idi. Uzun fasilə oldu. Heç kim nə demək lazım olduğunu bilmirdi. Bu dövr minlərlə Sovet vətəndaşının həbs olunduğu, sürgünə göndərildiyi və hətta öldürüldüyü Stalin repressiyasının zirvəsi olan təhlükəli bir dövr idi (1937-1938-ci illər). Stalin nəyi nəzərdə tuta bilirdi? Birdən o, sükutu pozdu. Və bəstəkara “İki yox, dörd belə opera yaz!” dedi.

“Koroğlu” azadlıq və müstəqillik uğrunda gərgin mübarizə haqqındadır. Əsərin librettosu aşıqların yerli kəndləri dolaşarkən danışdığı məşhur əfsanəyə əsaslanır. O, ədalətsizləri, zülmkar xan və bəyləri məğlub etmək üçün üsyan edən kasıb, alçaldılmış kəndlilərdən bəhs edir. Bu mövzu Sovetlərin təbliğ etdiyi mövzuya tam uyğun idi.

Lakin daha dərindən düşünərək Sovet sisteminin Hacıbəyovun həyatını viran etməsini nəzərə alsaq, bəstəkarın ədalətsiz və istismarçı təbəqəni təsvir edərkən doğrudan da xan və bəyləri nəzərdə tutmağına inanmaq çətindir.

1920-ci ildə Bolşeviklər Bakını işğal etdikdən sonra bəstəkarın öz həyatı alt-üst edildi. Sovet hakimiyyəti illərində Hacıbəyov siyasətdən uzaqlaşdı. Lakin musiqi karyerasından əvvəl Hacıbəyov jurnalizmlə məşğul olmuş və siyasi ədalətsizliyə qarşı bir çox məqalə yazmışdır. Deyilənə görə gənc yazıçı ilk əvvəl Çar

rejiminin müstəmləkə siyasətini tənqid edərək (1918-ci ilədək) və sonra da hiddətlə bolşevikləri hücum atəşinə tutaraq 64 müxtəlif ad altında yazılar çap etdirirdi.

Hacıbəyov o zaman rəhbər siyasi partiya olan Müsavat Partiyasının üzvü idi. Bu partiya Azərbaycan Demokratik Respublikasını yaratmağa müvəffəq olmuşdu (1918-1920). Sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra Müsavat hökuməti rəhbərlərinin və onlarla yaxından bağlı olan şəxslərin çoxu həbs olundu və ya öldürüldü. Hacıbəyovun bu zülmə düşmənməsi möcüzə idi. Çox vaxt onun xilas olunmasında Nəriman Nərimanov və Mir Cəfər Bağırovun böyük rol oynadığını söyləyirlər. Lakin buna baxmayaraq o daim “Xalq Düşməni” adı verilmək qorxusu altında yaşamışdır.

Bolşevik hücumunun (28 Aprel 1920-ci il) nəticələrindən biri də o oldu ki, minlərlə digər ailələr kimi Hacıbəyovun ailəsi də həmişəlik dağıldı. Üzeyirin kiçik qardaşı Ceyhun (1891-1962) Azərbaycan Demokratik Respublikasının rəsmi nümayəndə heyəti ilə birgə Fransada idi. Bolşeviklər Bakını tutanda Ceyhun bilirdi ki, Bakıya qayıtsa bu onun həyatına təhlükə yarada bilər. O, xaricdə qalmağı qərara aldı. Kədərlidir ki, bu sürgün 40 il—onun həyatının sonunadək davam etdi. O, bir daha ailəsini görmədi.

Hacıbəyov həmin illər iş baxımından da əziyyət çəkirdi. Sovetlər hakimiyyəti ələ almamışdan əvvəl o, çox məhsuldar şəkildə işləyirdi. 1908-1915-ci illər ərzində o, altı opera və üç musiqili komediya yazmışdı. Lakin bolşeviklər gəldikdən sonra Hacıbəyov birdən aşkar etdi ki, yalnız bir neçə il bundan əvvəl alqışlarla qarşılanan əsərlər indi kəskin tənqiddə məruz qalır və “burjua,” “inqilabdan əvvəlki” adları ilə damğalanırlar. Aydın ki, bu dəyişiklik Hacıbəyovun qəlbini qırılmışdı.

Sonrakı 15 il ərzində onun yaradıcı məhsuldarlığı azalmağa başladı. O yalnız 1930-cu ildə yenidən böyük əsərlər yazmağa başladı. Lakin bu uzun və çətin “yetişmə” dövrü onun ən parlaq və güclü əsərinin—“Koroğlu” operasının yaranmasına gətirib çıxartdı.

İstehza doğuran odur ki, “Koroğlu” operasını yaratdığına görə Hacıbəyov nifrət etdiyi sistem tərəfindən mükafatlandırıldı. O, bu operanı yazdığına görə Lenin mükafatı (1938), Stalin mükafatı (1941) və “SSRİ Xalq Artisti” adı da daxil olmaqla Sovet İttifaqının ən dəyərli mükafatlarına layiq görüldü.

Doğrudan da, operanın əslində Sovet İttifaqının zülmkar sisteminə qarşı hücum etdiyini sübut etmək çətindir. Lakin mətni yaxından təhlil etsək zülmkar anlayışının açılışı bizə aydın olar. Zülmkar xanın sözlərinə nəzər yetirin:

“Qamçıdır saxlayan bu rəiyyəti
Qamçısız yaşamaz xanın dövləti
Zülmə öyrənənlər sevməz mərhəmət
Zülməsüz yaşamaz bizim məmləkət
Döyməsən, söyməsən, malın almasan
Dara çəkdirməsən, dama salmasan
Rəiyyət bir daha xanı dinləməz.

“İstəsən xanlığı, əz rəiyyəti

Söylüyüb atalar bu vəsiyyəti, ah!
Qamçıdır saxlayan bu rəiyyəti
Qamçısız yaşamaz xanın dövləti
Zülmə öyrənənlər sevməz mərhəmət
Zülmüsüz yaşamaz bizim məmləkət.”

Xorun buna cavabında azadlıq və müstəqillik axtarışı aydın görünür:

“Nə qədər qulluq eyləsən
Yolunda canından keçsən
Yenə də axırda səndən razı qalmaz əsla
Nə bəy, nə xan, nə paşa, nə tacir, nə əyan!”

Lakin Koroğlu əzmlidir:

“Dönmərəm bu yoldan
Xof etmərəm xandan
Məqsəddən keçmərəm
Ölərəm
Keçərəm canımdan.”

Yəqin ki, Koroğlunun sevgilisi Nigarın sözlərində ifadə olunmuş ümid Hacıbəyov və onun müasirlərinin arzu və istəklərini konkret olaraq göstərir:

“Bir gün gələcəkdir
İntiqam günü kəsəcək zalımın başının üstünü
Bu gün əzilənlər əzər sizləri
Xan zülmündən qurtararlar bizləri
Qurtarar bizləri!”

Xalq üçün həmin gün gec gəlib çatdı. Lakin 50 il sonra bütün Sovet siyasi və iqtisadi sistemi dağılmaq təhlükəsi altında idi.

Azərbaycanda yeni milli şüur yaranmaqda idi. Minlərlə azərbaycanlılar Sovetlərdən azad olmaq tələbi ilə Bakının küçələrinə çıxmışdılar. Maraqlıdır ki, ümumi səsucaldan cihazlardan səslənən “Koroğlu” Uvertürasının güclü zəfər səsləri milli himn kimi müstəqilliyə doğru gedən insanları bir yerə toplayırdı. Sonralar 1991-ci ildə bu müstəqillik həqiqətə çevrildi.